

ANDREJ BELYJ GOETHE¹

preveo s ruskog jezika:
DOMINIK MAČKOVIĆ

Filozofski fakultet,
Sveučilište u Zagrebu
machko134@gmail.com

Dvadeset godina ranije na svijet dolazi Goethe (1749. godine), provoditelj druge restauracije, ali tako prekrasne; i tako raskošne; restauracije koja u svem svojem bistrom savršenstvu, na trcima naše ere postaje *simbol* druge, po mnogočemu još nedostignute budućnosti; služeći se izrazom „restauracija”, ne zaboravljam da ga koristim u samo jednom smislu; nama se Goethe čini nekako mnogorukim; u svim duševnim sferama, od najviših do najnižih, ispružene su njegove ruke; on u svima stvara; i pojedine tvorevine pojedinih sfera utvrđuju nam nove, još neiscrpljene simbole; u svakoj je sferi revolucionaran; kontrarevolucionaran je u jednome – u sastavu *cjeline* svoje, goetheovske kulture, u prijevremenoj harmonizaciji u spomenik cjelokupne kulture onoga što sudbina ne može harmonizirati prije roka; ukoliko veleštovani Hegel nerijetko iz nas izvlači uzdah razdraženosti ispraznošću svojeg pokušaja restauracije, utoliko onda Goetheova restauracija pred nama stoji kao preko ruba ispunjena plodovima kulture.

Goethe nas tetoši izobiljem svoje kulture pa nam, pošto smo srknuli iz Goetheova izvora, prijeti opasnost ostati u očaranosti te misiju našega života iscrpiti u raznolikosti misija Goetheovog života, zaživjeti „u Goetheu” kao što je Pavao zaživio „u Kristu”.

I to nije preuveličavanje.

Goethe je rođen 1749. godine, to jest, baš u teoretskoj točki pucanja duše razuma;² razumije se da ne mogu odrediti godinu „pukotine”; ona se nazirala i ranije i kasnije u pojedinim svijestima; sredinu stoljeća, kao godinu Goetheova rođenja, uzeo sam tek simbolički; sfera te praznine koja, šireći se početkom 20. stoljeća u pojedinim svijestima, postaje sferom duše u njenoj cjelini, bila je nešto poput Goetheovih jasli; vidjeli smo kako je upravo na tom mjestu kasnije Hegel krpao svojom sjenovitom iglom smjestivši pojam u središte; ali sudbina stoljeća umjesto pojma, u jasle duše razuma položila je „Ja” – individuum Goethea; a to, kako nam se taj individuum ukazuje u svojoj biografiji, to što predstavlja u svo-

1 Belyj, A., „Göte”, u: Belyj, A., *Duša samosoznajušćaja*, Kanon+, Moskva, 1999., str. 161–170. – Nap. prev.

2 Belyj se služi raščlambom povijesti prema smjeni različitih „duša” odnosno „slojeva duše” na kojima se u određenoj epohi temeljila primarna svijest čovječanstva. Načelna podjela područja duševnosti na *dušu osjeta*, *dušu razuma* i *dušu svijesti* najbliža je Aristotelovoj razdiobi. Usp. povijesnu mijenu „slojeva duše” kao „podloga” i „tvori mišljenja” prikazanu u djelu Marijana Cipre, *Metamorfoze metafizike*, osobito poglavlje „Vrijeme filozofije”. – Nap. ur.

jem stvaralaštvu – upravo je odgovor na zagonetke koje je postavila renesansa, o tajni stapanja mnogih u jedno, o prirodi odnosa osobnog i individualnog „Ja”; i eto odgovora: individualno „Ja” nije osobno „Ja”, jer osobno „Ja” u individuumu nije jedno; u „*individuumu*” je gradacija „Ja”; svako od tih „Ja” savršeno je odjelita osobnost koja s drugima supostoji, i to ne u sukobima, ne u borbi do samouništenja, ne u uzurpaciji prava jedne osobnosti nad drugima, što bi se izvijelo u prekomjernostima epikurejstva jednog od očitovanja „*individuuma*” i u asketskom stanju svih drugih; problem veze svih „*osobnosti*” Individuuma jest u kompoziciji njihovog smještaja u cjelini, u raznolikosti grafičkih modulacija, gdje kao da sad jedna, a sad druga personifikacija individuuma u njegovom moralnom, umjetničkom, društvenom, čak i biološkom očitovanju privremeno postaje osnova i izvorište upravljanja kolegijem osobnosti, da bi u trenutku nužde predala uzde vlasti drugima; svaku osobnost u trenutku njene dominacije nad drugima „*individuum*” oslobađa krivnje, s obzirom da je ona nehotičan simbol „*individuuma*”, i u takvom je živom doživljaju očitovanja života samosvjesnog „Ja” supostojanje proturječja u težnjama, a njihova proturječnost, koja obično završava tragično, tajanstveno se prosvjetljuje znanjem kompozicije o položaju težnji; egoizam „a” opravdava se u modulacijama „*abc*” time što u modulaciji „*bca*” to „a” može zauzeti podčinjen položaj; ono što u napadu naivnosti kod Goethea nazivamo „sposobnošću vladanja sobom”, ustvari je duhovna tajna o znanju kako otvoriti točku „Ja” u sferu „Ja”; tu sferu izgradilo je mnoštvo osobnosti kojih „*individuum*” svijesti postaje svjestan i koje „*individuum*” svijesti odgaja; tu se sâm taj problem u proturječnosti težnji, o motivima koji izazivaju egoistično širenje zasebnih motiva, transsupstituira u problem utilitarizacije svakog motiva njegovim uključivanjem u kompoziciju svih motiva; egoističko širenje osobnosti u konkretnoj spoznaji suštine toga širenja, kao širenja egoizma do altruizma, kao sposobnosti da se sâm taj egoistični motiv prilagodi njegovom korištenju u krugu vlastitih „*dvojnika*”, mijenja problem samog morala kao dužnosti; moral korištenja proizvoda egoistične težnje jednog duševnog kolegija, pripadnog onome „Ja”, postaje izvorna moralna fantazija; obično mi, strasno težeći nečemu radi zadovoljenja strasti, osjećamo nezadovoljstvo sobom; a onda opet mučno nosimo sâm proces kada sebe lišavamo ostvarenja zadanog cilja; to proizlazi iz toga što su žudno načelo „a” u nama, kao i načelo „b”, koja mučno proživljavaju zadovoljstvo i žudnju – dvije osobnosti, a ne jedna osobnost; a u objema nema *individualnosti*; individualnost „A” ili cjelina *a*, *b* (osobnosti) nije ni s „a” ni s „b”; ona je s „a”, s „b”, s „ab”, „ba” (vlašću „a” nad „b” i „b” nad „a”) u istovremenom supostojanju svih varijacija proturječnog položaja; u supostojanju proturječnosti koje bivaju povezane u harmoniju cjeline iskrojene od svih njih.

Takvo vjerno znanje o odnosu koji postoji između osobnosti (točnije, „osobnostima”) i individualnosti, „*individualisti*” epohe ustanka *individualizma* nisu imali; oni su stapali osobnost i „*individuum*” u sebe zbog neznanja o svojim drugim osobnostima; odatle proizlazi nesposobnost da se nose s mnoštvom kruga zadaća; a odatle i promašaji u problemu poimanja osobnog života kao stvaranja Individuuma poput kupole koja se uzdiže na krugu stupova; odatle naglost luciferizacije; te infleksija renesanse iz njezine više točke u liniju razvrstavanja gradacije osobnosti u vremenu; tema „*individuuma*”, pojmljena kao kompozicija, kao cjelina mnoštva, postala je tema raspodjele u vremenu mnoštva u cjelini – kako u tipu, kako u principu, kako u dijalektici, kako u transformizmu³ (posebice u rodu), kako u glazbenoj temi danoj u varijacijama.

Sve su to varijacije na istu temu: varijacije Individuuma koji se izživljuje u harmoniji supostojanja, rasta i u postavljanju kolegija „*Ja*” u sebi.

Živo, konkretno, samosvjesno „*Ja*” jest takvo i u takvom njegovom izživljavanju ono se polako produhovljuje.

I takvo je ono u Goetheu.

Nevjerojatnost Goethea je u tome što nema Goethea u Goetheu – postoje mnogi Goethe-i: Goethe-znanstvenik i Goethe-umjetnik; romantičar i klasicist; fizičar, zoolog, botaničar, meteorolog, pjesnik, dramaturg, filozof, otvoren prema van i ujedno zatvoren, zadržavajući hladnu glavu i nesmotreno se dajući: Goethe na konju koji susreće samoga sebe na konju u kasnijem periodu,⁴ koji pleše sa seljankama i koji očima mjeri atmosferske pojave poput iskusna meteorologa; Goethe koji sebično povlađuje strastima i Goethe koji nesebično riše posljedice takve razmaženosti u presudi nad epizodom iz Faustova života; Goethe kolikih još proturječnih situacija jest *individuum* u osobnostima; on je samosvjesno „*Ja*” koje svoju konkretnu mnogostrukost ne izživljuje u sistemu *kineskih sjena* hegelovske dijalektike, nego u misteriju života, u misterijama svih svojih života proživljenih u jednom životu.

To je ona ista sveobuhvatnost kao u Hegelovom umu; ali sveobuhvatnost Hegelovog uma jest fikcija stvarnosti u pojmovima; a tu je stvarnost „*Ja*”, koje se pokazalo kao tvorac vlastitog života i izleglo oko sebe najrealnije proizvode kulture: najbolje pjesme svoga vremena; najbolji misterij i dramu, najbolja otkrića i najbolje pojmove – pojmove do kojih se Hegel nikada nije uzdigao; stvarnost

³ Teorije o nastanku i razvoju biljnih i životinjskih vrsta koje prethode Charlesu Darwinu, a čijim se osnivačem smatra francuski prirodoslovac Jean-Baptiste de Monet de Lamarck (1744–1829). – Nap. prev.

⁴ Biografska činjenica nalazi se u Goetheovim autobiografskim zapisima sabranima u djelu *Dichtung und Wahrheit*, prvi put u cijelosti objavljenom 1833. Spomenuto mjesto može se pronaći u izboru i prijevodu na hrvatski Zdenka Škreba u svesku: J. W. Goethe, *Patnje mladog Werthera. Poezija i zbilja (izbor)*, Zora, Zagreb 1960., str. 160. – Nap. ur.

jednoga čovjeka koji je oko sebe razvio magiju izbornih sklonosti⁵ i u cjelinu srasla kruga ljudi, koji su se uputili njemu iz svih zemalja Europe, gdje Schiller, Hegel, mladi Schopenhauer, naš Tjutčev⁶ i mnogi, mnogi drugi u paradoksalnim spletoivima uistinu tvore crkvu kulture, pogonjenu duhom jedinoga – „*duhom Goethea*”; oni pronose Goetheov duh kao što se nekada pronosio duh Kristov; „*getizam*” – duh kulture – nije *učenje* ili sistem slika, ili sistem morala, ili religije: on je nekakva cjelina – duh, svet i živ, što svojim impulsom poštropljuje mnoštvo impulsa; Goethe, kao da je osobno isturen na sve strane, u Parizu se živo zanimajući za borbu Étiennea Geoffroya Saint-Hilaira s Cuvierom⁷ kao da je on sâm Geoffroy Saint-Hilaire, u Engleskoj zanimajući se za Byrona i zajedno s tim prateći u Königsbergu Kantovu misao; Goethe, koji je našem Puškinu poslao pero na dar i koji je otputovao na Siciliju da osobno provjeri Cagliostrovu⁸ djelatnost – to je uistinu živa ilustracija da postoji modulacija osobnosti *a, b, c, d* u njihovoj cjelini u „*A*” individuumu; i kada apstraktno moduliramo temu s varijacijama, poput *abcd, bacd, cbad* itd., onda je konkretan odgovor na to kako u životu poimati „*Ja*” kompoziciju modulacija – Goetheov život; i kada se naivno pitamo u čemu se izživjela znamenita „*uravnoteženost*” zrelog Goethea, odgovor je konkretan – nemojte se apstraktno dotaknuti getizma, primite se dubokog razmatranja tog života u biografiji njegovih tvorevina te u stvaranju sebe putem njih – neće vam odgovoriti apstraktan pojam, već konkretna atmosfera koja se nigdje ne izživljuje u *pojedinačnom* i sve *pojedinačnosti* pokriva, a ta je atmosfera – „*mudrost*”.

Još jednom – kada govorimo da samosvjesno „*Ja*” određuje samo sebe u radu nad dušom razuma i nad dušom osjeta,⁹ kao nad nekim *a, b*, onda se pod time ne podrazumijeva samo „*a*” ili „*b*”, već „*ab*”, „*ba*”, uzeto u aspektu „*a*” ili „*b*” itd. Kada pristupamo zadaći razmatranja procesa pražnjenja samosvijesti u sferu duše razuma, u sferu duše osjeta, u sferu dodira tih sfera, sad u formi razuma, a sad u formi osjeta – pred nama je sva složenost zapažanja samosvijesti kao

5 Aluzija na *Izborne srodnosti* (njem. *Die Wahlverwandtschaften*), Goetheov roman objavljen 1809. Izraz se koristio u kemiji toga vremena za opisivanje egzotermnih reakcija te kasnije reakcija u kojima jedan ion zamjenjuje drugi, a Goethe ga koristi kao metaforu za ljudske strasti. – Nap. prev.

6 Fëdor Ivanovič Tjutčev (1803–1873) – ruski pjesnik, prevoditelj, diplomat i javni službenik. – Nap. prev.

7 Misli se na dvomjesečnu debatu organiziranu 1830. pred Francuskom akademijom znanosti, u kojoj su Georges Cuvier i Étienne Geoffroy Saint-Hilaire raspravljali o strukturi životinjskih organizama. Dok je Cuvier bio zagovornik teorije o nepromjenjivosti životinjskih vrsta, Geoffroy Saint-Hilaire je zastupao gledište prema kojoj životinjske vrste nisu fiksirane. – Nap. prev.

8 Alessandro Cagliostro (1743–1797), pravim imenom Giuseppe Balsamo, bio je talijanski pustolov koji je studirao medicinu, hipnozu i alkemiju te putovao Europom, predstavljajući se kao grof i nastupajući kao iscjelitelj, astrolog, hiromant itd. – Nap. prev.

9 Vidi uredničku napomenu, br. 145.

gradacije svijesti oko jedinstvenoga središta, i sve tragedije aberacija i padova četiriju stoljeća – ustaju.

I odjednom u Goetheovoj biografiji, u kompozicijskom rješenju problema antinomije u svijesti „Ja” mnogih „Ja”, u Goetheovim tvorevinama, sad oblicima umjetnosti, sad oblicima ideja, koji nam rišu bit te komponiranosti – kao da se četiri stoljeća (15., 16., 17. i 18. stoljeće) vrte oko Goethea, poput kruga vremena iz čijeg središta „individuum” u Goetheovom liku, koji kao da je izašao iz vremena, poput svjetlosnih radijusa zrači svoje odgovore; i praznina duševnoga središta postaje prepunjenošću, a fiktivna sinteza postaje faktički gotovo riješena.

Ova nevjerojatnost Goethea, koji kao da je u stvaralaštvu svojega života odigrao život četiriju čina misterija Novog vremena i *gotovo* prijevremeno iscrpio zadaće epohe samosvjesne duše – zbog odsustva ahrimanizacije¹⁰ u njemu i zbog sposobnosti da se na vrijeme izbavi od ahrimanizacije koju neki nameću; zadaće „individualizma” 15. stoljeća, koje su istaknuli geniji, a koje je Goethe riješio – ili gotovo riješio; „osobno”, koje je Goethe pojmio kao krug osobnosti; „individualno” kao problem harmonizacije.

I Goethe je pojmio da individualno „Ja” jest Duh, ali – konkretan Duh, a ne apstraktni Um 18. stoljeća; kao protuteža učenju o razumskom Umu racionalista, ali i kao protuteža Kantovom učenju o fiktivnosti teoretskog Uma, Goethe razvija učenje o Umu neobuhvaćenom razumom, ali koji grabi razum i tjera taj razum da u nastajanju svojih formi, u njihovoj metamorfozi, bude vjerno zrcalo Uma koji tvori svoje duhovne oblike koji se kasnije izivljuju kao oblici razuma i konačno kao oblici osjetilnog svijeta, tako da je linija osjetilno izivljene metamorfoze (biološki transformizam) tek jedan od odraza duhovno doživljene stvarnosti, koja se u krugovima spušta u konkretno „Ja” i ponovno se širi pod „Ja” u raštrkanim krugovima demijurškog stvaranja stvarnosti kulture, koja nanovo gradi prirodu.

Ideje se ovdje javljaju suštinski; a pojava izrasta iz njih – isprva, kao konkretno doživljeno „Ja” individuuma, potom kao prototip, potom kao tip, kao organizacija, kao organizam, kao biološki organizam, kao prafenomen, kao tek prirodan fenomen; takvu je gradaciju pokazao Goethe u učenju o mnogostruko-

¹⁰ Belyj se izrazom „ahrimansko” služi da bi označio određeni sklop djelovanja i utjecaja, oprečan „luciferičkom”. Oba izraza rabilo se prema Steineru kod spiritualističkog (ne spiritističkog!) gledanja na svijet, kakvome je primjerice oprečno materijalističko. „Svjetonazorsku os” spiritualizma i materijalizma presijeca os idealizma i realizma, tako da se i u tim aspektima može izraziti gornja spiritualistička opreka: u materijalizmu nju bi sačinjavali *tvar* i *sila*, u realizmu *mehaničnost* i *umjetnost*, a u idealizmu *jednost* i *mnoštvenost*. Prema tome, „odsustvo ahrimaniziranosti” u Goethea nalazi se u njegovoj odbojnosti prema mehanicističkom promatranju svijeta i u sklonosti *dinamističkom* promatranju, te uopće nesklonosti prema samo *jednom* sveobuhvatnom objasnidbenom principu za mnoštvo fenomena. – Nap. ur.

sti krugova objašnjenja, koji se šire iz individuuma kao *genija* („*genijalno*” prema Goetheu jest sfera tog kruga) u religijskim, moralnim, psihičkim, organskim, fizičkim i mehaničkim inscenacijama; i svi ti krugovi presijecani su u *njihovoj cjelini*; i ta cjelina, konkretna cjelina, kao kolorit njihovih prelijevanja i kao život impulsa; Goethe nam riše novu optiku kao najnevjerojatniju i do ovog trenutka iskrivljeno shvaćenu duhovnu znanost, gdje se fizička svjetlost očituje iz emana-cija konkretne duhovne svjetlosti.

Moguće je da su u Goetheu po prvi put naznačene etape *duhovnoga* zna-nja 20. stoljeća; on je prva lasta otkrića konkretnoga duha umjesto apstrakcija konkretnoga duha; „*konkret*” Goetheove misli o Duhu jest Duh Goethea, Duh, Duh koji je zavirio u Goetheov „*individuum*” i u njemu se odrazio, kao u zrcalu.

Čudno je da, promatrajući figuru Goethea u njezinim stvaralačkim za-pažanjima, upravo prisustvuješ činu „*Svetoga Duha*” koji obasjava osobnosti. U Goetheu se osluškuje Evanđelje svetoga Duha koji kao da objavljuje da je sfera Njegove crkve odsad – kultura.

Ali tu se vidi i da ta kultura Duha u Goetheu kao da ne poznaje Krista; ona se kloni ne samo svih vrsta „*kristijaniziranja*”; ona se umnogome kloni i sâmoga kršćanstva; kao da joj je poznata sfera Oca, iz koje izlazi Duh, van sfere Sina, van „*Impulsa Kristovog*” koji nas je raspeo na križu povijesti, na križu pa-dova puta.

U sferi „*getizma*” stojimo obuzeti dojmom da tu „*promašaja nema*” jer su sâmi Goetheovi „*promašaji*” i Goetheove „*strasti*” prikazani u dijalektici nji-hovih razrješenja; i Goethe nam izgleda bezgrješan u grijesima, Goethe objav-ljuje kroz usta svojih anđela:

Wer immer strebend sich bemüht,
Den Können wir erlösen.¹¹

I u *Faustu* nam je pokazana drama četiriju stoljeća pada „samosvjesne duše” od točke primanja impulsa (Faust koji sluša uskršnju pjesmu anđela na početku *Fausta*) koji je odvodi ka životu, kroz istočni grijeh predavanja sebe Ahrimanu koji je u Mefistofelesu podvalio Faustu pakt, zbog čega Faust *život-ni impuls*, koji Ahriman obara nadolje i zatim lijepi za nižu sferu osjetilnosti, izivljuje u zavođenju Gretchen i raskošima Valpurgine noći¹²; u procesu daljnjeg Faustova silaženja do majčinskoga mraka, odakle izvodi Helenu Trojansku kako bi je oženio, imamo i dalje istu priču o tragediji silaska čovječanstva stoljećima

11 Radi se o stihovima iz *Fausta*, koje izriču anđeli na kraju petog čina prilikom Faustova odlaska na nebo: „Tko se trudi i živi da bi se trudio / još uvijek može zaraditi iskupljenje” (V, 11936–7). – Nap. prev.

12 Noć s 30. travnja na 1. svibnja, blagdan u čast sv. Walburge i proslava plodnosti koju se u sred-njoj i sjevernoj Europi obilježava paljenjem krijesova, pjevanjem i pijenjem dugo u noć, a prema legendi je to i noć kada se okupljaju vještice. – Nap. prev.

progonjenog od visina samosvijesti do sumraka iscrpljivanja slojeva duše osjeta, gdje su Fausta, oslijepjela, ščepali Lemuri¹³, ahrimanska stvorenja, i kuda se spušta Ahriman za dušom stoljeća; *Faust* je tip tipova i princip principa; *Faust* je tema samosvjesne duše u varijacijama vremena – tema s varijacijama; ovdje povijest postaje biografija jednog individuuma, a „*podvojenju dušu*” tog individuuma – položaj samosvjesnog „*Ja*” u sferi osobnog „*Ja*” –, izvanredno točno odredio je Steiner: u faustovskoj duši oborena je suprotnost Parsifala i Amfortasa¹⁴; Faust je borba Parsifala i Amfortasa koji u njemu srastaju.

Ali „*tragedija*” Faustove pogibelji završava se misterijem slavljenja Fausta, koji se poput novorođenčeta rađa u nebo – Fausta istrgnuta iz Ahrimanovih kandža i brzo narasla pod zrakama Vječne Ženstvenosti¹⁵, Sofije Premudre, koja pokazuje svoje tajne u modroj sferi. I opet izvanrednom pronicljivošću Steiner ukazuje da se i aspekt Fausta u budućnosti pojavljuje u posljednjoj sceni; to je doktor Marianus, mudrac, Individuum samosvijesti koji je postao *Manas*.¹⁶

U Goetheu nema *Manasa*; ali *Manas* proviruje kroz „*Individuum*” Goethea, koji kao da je samosvjesnim „*Ja*” prišao granicama *Manasa* – linijom rada „*Ja*”, iz sredine duše nadolje, do nižih slojeva osjetilne duše i potom linijom od granica te duše s astralnim tijelom¹⁷ nagore do granica samosvijesti s „*duhom*”, granica koje nisu dosegli ni geniji renesanse, granica koje kultura nije dosegla ni u naše vrijeme.

Ali križni put samosvjesne duše ne iscrpljuje se dolaskom do nižih granica duše i ne iscrpljuje se dolaskom do granica konkretnoga duha; taj je put u probijanju nižih granica, u izlasku iz duševne sfere, u *pogibelji same duše* radi njezina ustanka u duhu.

I visine koje ovjenčuju peti period ne prestaju na granicama „*Ja*” s duhom, već kad „*ja*” probije te same granice; „*misterij*” završetka puta povijesnoga Fausta nije „*ondje*” i nije u „*poslije*” smrti, već – *ovdje*, na životu; u još većim mukama rascjepa same povijesti, njezina pada u „*bezdan*” (pojam povijesnoga puta u nama još uvijek je ipak pojam, povezan s poviješću postajanja duše), u

13 Duše pokojnika u starorimskim vjerovanjima, koje mogu biti dobre ili zle. – Nap. prev.

14 Likovi iz Wagnerove opere *Parsifal*, inspirirane srednjovjekovnim epom *Parsival* Wolframa von Eschenbacha. – Nap. prev.

15 Izraz koji se pojavljuje u završnim stihovima drugog dijela *Fausta* (njem. „Ewig-Weibliche”). Kasnije ga preuzimaju mislioci i književnici ruske moderne s početka 20. st., tzv. „Srebrnog vijeka”, kojima pripada i Belyj, a predstavlja transcendentnu silu uzdizanja čovjeka kroz ljubav k vječnom, stvaralačkom životu te je sjedinjena sa „Sofijom”, simbolom i utjelovljenjem mudrosti u različitim filozofijskim i religijskim tradicijama od antike do srednjeg vijeka. – Nap. prev.

16 Belyj taj izraz koristi sukladno Steinerovoj raščlambi čovjekovih spoznajno-duhovnih sposobnosti. Izraz „*manas*” tada se rabio u teozofskoj literaturi, a kasnije je kod Steinera zamijenjen izrazom „*duh sâm*” (*Geistselbst*). „*Manas*” je izraz za stupanj uzdignuća iznad „čistoga *Ja*” (= principa samosvijesti), stečen pročišćenjem duševnog (astralnog) tijela koje je nositelj požuda. – Nap. ur.

17 Vidi prethodnu napomenu.

katastrofalnim kataklizmama, koje je Goethe odbacivao, u nama će se zbiti naša smrt u „*ovdje*” te u katastrofalnom uzdignuću iz carstva nužnosti u slobodu; katastrofu uzdignuća Goethe je opet odbacivao; ona će se zbiti u „*već*”, u „*vrijeme je*”, u „*počelo je*” romantizma; ali to već neće biti „*romantizam*”; „*romantizam*” je pretjecanje rokova; Goethe je u sebi tako mudro raskrinkao dušu romantičara, i tako ju mudro nadišao; nije raskrinkao i nadišao u romantizmu pod svim luciferističkim *maskama* skrivenu iskru „*Kristova Impulsa*”, iz koje će se jednom rasplamsati ogroman duhovni požar; vidjevši u „*romantičarima*” svoga vremena ne pretjecanje rokova, poput nas, već ničim motiviran *skok* uvis koji vodi *strmoglavu* padu, pregrubo je ismijao romantizam, dospjevši u njegovo najslobodnije mjesto – u nemir spola koji prati „*nebesko priviđenje*”. Nije shvatio da će nas budućnost svejedno odvesti iz postignute harmonije sva tri duševna sloja isklešana u monumentalnom zdanju nezaboravna *Getizma*, koji je u naše vrijeme, protivno Goetheu, nanovo buknuo romantičkom svjetlošću postavši *simbolom* odlučna obrata sudbina kulture, koji je već pred vratima u naše vrijeme.

I zato je *getizam* u naše vrijeme romantički amblem, a ne realna stvarnost; amblem kao stvarnost doživljene kulture samosvjesnog „*Ja*”, koja je harmonijski iscrpila samu sebe izvrđavši svoju zadaću da siđe u pakao astralnoga tijela, poput harmonije koja je izvrđala nošenje križa svjetskih kataklizmi – tako doživljavan *getizam* pokazuje se kao veličanstveno izveden pokušaj restauracije; ali tada se odmah gubi u njemu skriveni dinamizam usporavajući do statike buržujski nagrđena baroka njemačke trokatnice sa svim udobnostima, gdje se najviši kat (duša samosvijesti) pokazuje tek kao gornji sloj trećeg staleža, kao stan milijunaša, stan-muzej, drugi kat (duša razuma) kao stan srednjeg buržuja, Herr doktora filozofije; najniži pak kat – kao tjesnoća malograđanskih stančića; u takvom pretjerano materijalnom, pozitivnom pristupu Goetheu, sâm Goethe, kao „*individuum*” u krugu svojih „*osobnosti*” – administrator-zemljoposjednik, Faust, koji se pod stare dane bavi njemu još nesvojstvenom zadaćom upravljanja drugima – izgleda tek kao „*vladarčić*” „*državice*” Weimar, koji procjenjuje događaje koji se u njoj odvijaju; a drugi kat zgrade je Goethe filozof, ili Goethe koji rezonira s Eckermannom¹⁸ u krugu znanstvenika i metodičara našeg vremena – pomalo Kifa Mokievič¹⁹ i pomalo „*malograđanin*” među vlastelom; Goethe nižeg kata, koji pjeva pjesmuljke o „*usnicama*” i „*očicama*” svojeg „*ljupkog čeljadeta*” (upravo „*ljupkog čeljadeta*”) ili koji bolno u mnogim pjesmama prepričava po-

18 Johann Peter Eckermann (1792–1854) – njemački pjesnik i spisatelj, najpoznatiji po svojoj knjizi *Razgovori s Goetheom* (njem. *Gespräche mit Goethe*), u kojoj bilježi svoje razgovore vodene s Goetheom tijekom devet posljednjih godina njegovog života, kada je služio kao njegov osobni tajnik. – Nap. prev.

19 Lik iz Gogoljevih *Mrtvih duša* – nemaran vlastelin, neobrazovan, ali prepušten pustim filozofskim razmatranjima. – Nap. prev.

vijest sitnog malograđanina Hermanna i malograđanke Dorothee²⁰ u zadivljujuće nježnim, zvonkim i slatkim stihovima – to je Goethe „*sentimentalac*” svojeg vremena koje bježi daleko od nas unazad. Divni plodovi njegove kulture postaju previše divni, pomalo preteški u svojoj divoti – do neukusa, do dosade, toliko svojstvenih buržujskom uređenju njemačke duše; sâm Goethe se kao protuteža suhonjavoj, prepredenoj, do ispraznosti lakoj figurici Hegela, koja iskače oda-svud, izrodio u suviše krupnu, zadržglu figuru – figuru pivskog Nijemca koji uživlje umijeće vladanja sobom u zadivljujućem umijeću vladanja s pet krigli piva u svojem želucu.

Namjerno ovdje karikiram lik našega Goethea, jedinstvenog, neponovljivog i „*romantičarskog*” (Goethe kao amblemi), da u grubim i naglim potezima pokažem što bi se dogodilo umjesto našega Goethea kad ne bismo krenuli tražiti „*našega*” Goethea, već, takoreći, Goetheova Goethea; Goethea uzeta u omotu njegova vremena, tj. osobnost Goethea koja je zamijenila svoj stalež za viši, kako bi nosila funkcije maloga gazdinstva i maloga kazališta, izgradivši ondje istinski kulturni centar svojega vremena.

***„Sigurno je da čovjeka na svijetu čini
potrebnim samo ljubav”***

J. W. GOETHE